

Van Dr. D. C. Sumanik Haryono.

DE GOEROE-ORDONNANTIE 1925.

In de afgeslotenheid der Tominiboct bereikte mij in den aanvang der vorige maand het verzoek voor den Bestuursgids een bijdrage over de Goeroe-ordonnantie te willen inzenden. Ik wil gaarne aan dit verzoek voldoen, hoewel de omstandigheden, waarin ik verkeer, om op een eenigszins bevredigende wijze aan die uitnoodiging gehoor te geven, inderdaad ongunstig moeten heeten. De omgeving waarin een ambtenaar zich hier geplaatst ziet, werkt, hoe bijzonder aantrekkelijk de bestuursarbeid hier overigens zij, niet inspireerend voor een opstel over de wijze, waarop kortelings het toezicht op het Mohammedaansche godsdienstonderwijs in Nederlandsch Indië geregeld is. Het is my toch nog niet mogen gelukken in het niet weinig uitgestrekte, door Mohammedanen bewoonde kustgebied van Moëtong tot Salabangka één goeroe aan te treffen! Het onderwijs, dat er in dit opzicht is, is vrijwel alleen huisonderwijs. Aan den anderen kant is er zooveel over deze nieuwe ordonnantie gezegd en geschreven, in de vergaderzaal en in de stukken van den Volksraad, dat het een bedenkelijke onderneming zou worden, zonder de beschikking over al die gegevens te hebben, een beeld van de gedaanteverwisseling van deze onderwijsregeling te geven, waarin alle elementen, oorzaken of invloeden, die daartoe medewerkten, naar waarde tot hun recht zouden komen. Wie de ordonnantie op die wijze wil leeren kennen, raadplege alles wat er over in de stukken van den Volksraad te vinden is; zijne moeite zal zekerlijk beloond worden.

Enkele punten doen zich echter in verband met de nieuwe ordonnantie voor, die een nadere bespreking uitlokken.

- 1e. Deze vraag: waarom was wijziging der ordonnantie noodig?
- 2e. Wat is het meest kenmerkende der wijziging?
- 3e. Is de invloed der Regenten op het onderwijs door deze wijziging veranderd?

1). Wijziging der ordonnantie was noodig, omdat in steeds sterker mate protest werd vernomen tegen de uitzonderingspositie ten opzichte van ander onderwijs, waarin het Mohammedaansche godsdienstonderwijs, onderworpen als het was aan de bepalingen der Goeroe-ordonnantie van 1905, geraakte. Ik behoef ter toelichting van dien grief alleen maar hierop te wijzen dat de regelen voor het toezicht op het bijzonder onderwijs, die Staatsblad 1923 No. 136 geeft, een repressieve contrôle instelden op ontoelaatbare richtingen

van

van onderwijs, terwijl voor het Mohammedaansche godsdienstonderwijs, preventieve bepalingen golden, die, in de tegenwoordige omstandigheden, meermalen als een ernstige belemmering van de vrijheid in het geven van godsdienstonderwijs gevoeld werden. Men gevoelde zich - en niet ten onrechte - bezwaard over het feit dat het godsdienstonderwijs scherper controle noodig scheen te hebben dan de toch waarlijk niet regeeringsgezinde leerlingen van S.R. onderwijzers en hunne medestanders. Ik voegde hier zoeven met voordracht de woorden: "in de tegenwoordige omstandigheden" bij, omdat het juist de verkondigers van den Islam op moderne wijze geweest zijn die de bezwaren, welke kja'hi's van den ouden stempel hier en daar ondervonden tot uiting brachten, waarbij zij de bedenkingen hunnerzijds niet vergaten. Vooral voor hen bracht het preventieve onderzoek naar hunne geschiktheid, om dat zoo maar eens kortweg te noemen, eigenaardige moeilijkheden mede. Moeilijkheden waarin de geest van de bepalingen van 1905 ten volle voorzien had, maar die desondanks niet konden uitblijven, omdat de felheid van den menschelijken geest, waar het een verschil in leerstellig inzicht betreft, zich door geen bepalingen, hoe goed die ook zijn, laat bedwingen.

Ik bedoel dit: het is van algemeene bekendheid dat over het algemeen de beoordeelaars van de kennis der aanstaande godsdienstonderwijzers, die voor den Regent het vroeger voorgeschreven onderzoek naar de geschiktheid der candidaten hielden, in den regel tot de lieden van ouderwetsche opvatting in zake den godsdienst behoorden, in afwijking van bijv. de tot de vereeniging Mohammadijiah behorende verkondigers der leer. De tegenstelling oude-nieuwe richting nu, was vóór de invoering der ordonnantie 1925 groot genoeg om een zekere animositeit tusschen ondervrager en ondervraagde te veroorzaken. Dat deze in enkele gevallen er toe geleid heeft dat het uitdrukkelijke voorschrift dat het onderzoek geen leerstellig karakter zou mogen dragen, (bijblad 6363 art. 1 sub 2) werd vergeten behoeft geen be-
toog. Evenmin dit, dat dergelijke op zichzelf staande gevallen in het vuur der welsprekendheid op vergaderingen en congressen tot een algemeen en ~~over-~~al gevoeld onrecht werden. Voor de Regeering gaat het er uiteraard in zulke gevallen niet om of een dergelijke verkeerde opvatting der examinatoren van hunne taak meer of minder algemeen is, dan wel hierom, dat het voorkomen er van, de mogelijkheid, dat men er zich aan schuldig maakt, als een uit de bestaande bepalingen voortkomende onbillijkheid doet gevoelen.

Door de nieuwe bepalingen, waarbij de toestemming van de zijde van het hoogste Inlandsche gezag om les te geven, vervangen is door een kennis-
geving.

geving van den aanstaanden goeroe dat hij beginnen zal met zijn godsdienst onderwijs, zijn vermanen van de gemeente, zijn uitleggen van de Wet of wat zijn werk verder moge zijn, is het bovenstaande bezwaar ondervangen, terwijl het principieele onderscheid in de behandeling van godsdienst- en ander bijzonder onderwijs vervallen is.

Nog een ander argument deed zich in de laatste tijden vóór de invoering der ordonnantie gelden, het zwijgen der Regeering op meerdere verzoeken, die in den vorm van moties op vergaderingen of congressen zelfs telegrafisch te Harer kennis werden gebracht, kon, meende men, wel niet anders dan dezen zin hebben, dat de Regeering voor den Islam niet dé vrijheid van verkondiging wenschte toe te staan, die Zending en Missie bij haren arbeid wordt toegekend. Men vergat hierbij dat de zendingsarbeid aan de in art. 123 R.R. genoemde beperkingen is onderworpen. Worden de Christen zendelingen echter eenmaal tot hun werk toegelaten, dan zijn zij daarbij aan geen beperkingen meer onderworpen, een voorrecht dat door hen, die Moham-
1)

medaansch zendingswerk verrichten niet dan de noode gemist wordt.

Hiervan geve men zich toch rekenschap om de noodzakelijkheid van de ingevoerde wijzigingen in het toezicht op het Mohammedaansche godsdienst- onderwijs ten volle te beseffen, dat in de methode, die bij de voorlichting van jong en oud op godsdienstig gebied gevolgd wordt, in steeds grooter wordende kringen, een ingrijpende wijziging is gekomen. Tegenover de oude onderwijsmethode door goeroe's bij zich aan huis of in pesantrens, als regel in afzondering en ver van de moderne buitenwereld, staat de hendaagsche Islamprediking voor de gemeente in moskeeën of vergaderlokalen, het godsdienstonderwijs aan de jeugd op moderne min of meer naar Westersch model gevormde scholen. In hun sterken drang naar openlijke verkondiging van den Islam, naar het doortrekken van de geheele jeugdopleiding, ook die

6-----

op

1) Er is tegenwoordig ook Mohammedaansche zending onder de Christenen van Europa en Amerika. In dit verband behoeven we daar niet verder op in te gaan, maar het stamland van den Islam, Arabië, kent sedert een tiental jaren, nu toch het geheele schiereiland sinds eeuwen als geislamiseerd geldt, zijne Mohammedaansche zendelingen onder de Badouïenen van Midden Arabië. De vader van den tegenwoordigen Sultan 'Abdoe'l-Aziz As Sa'oeoed van Nedjd, heeft jaren geleden, toen hij nog een betrekkelijk krachtig man was het Emierschap over Midden-Arabië aan zijnen zoon, den tegenwoordigen Sultan, die thans zooveel van zich doet spreken, overgelaten. Hij heeft zich toen verder alleen bemoeid met het organiseeren van het godsdienstonderwijs, in het bijzonder echter met het uitzenden van bekwame verkondigers van den Islam onder Bedouïenen stammen in het gebied van Nedjd en het grensgebied van dat Emieraat met den Hidjaz, waar men om zoo te zeggen niets van Allah en Zijne geboren wist. Met groot succes zijn die zendelingen daar werkzaam geweest. Ik behoef hier niet nader uiteen te zetten dat de nieuwe adepten niet alleen strenggeloovige Mohammedanen werden, maar tevens tot de meest overtuigde voorstanders van de Wahhabitische leerstellingen gingen behooren. De geweldige slagen, die in '19 of '20 aan de macht van Koning Hoesein van Mekka werden toegebracht, waren voor een groot deel het gevolg van de niets ontziende kracht hunner aanvallen.

op gouvernementsscholen van Islamitischen geest, naar het doen verstaan van de voorschriften van den godsdienst door de volwassenen, zijn de voormannen van de modernistische beweging inderdaad onder geloofsgenooten zendelingen voor hunnen godsdienst, den Islam.

Het is een gelukkige omstandigheid dat de nieuwe bepalingen het uiteen-gezette verschil in behandeling van Christelijke en Mohammedaansche propa-gandaarbeid tot veel kleiner afmetingen teruggebracht hebben. De scherpste is hierdoor ontnomen aan de op vergaderingen in dit verband zoo gaarne naar vo-ren gebrachte tegenstelling Islam-Christendom.

Het spreekt vanzelf dat men van het oordeel dat in de kringen van belang hebbenden over de ingevoerde wijziging bestaat, - de ^zpres geeft hiervoor we^z eenige aanwijzingen, - nog niet eens kan zeggen: "tevreden, maar niet voldaan." Daar staat volledige vrijheid van verkondiging van den Islam op het program, zonder eenige beperking! Over de wijze waarop de toekomst ook hier^zvoor een oplossing zal brengen, behoeven wij ons intusschen nu het hoofd nog niet te breken.

2). Met de beantwoording der eerste vraag is de tweede voor het voor-naamste deel ook beantwoord. De meest kenmerkende wijziging is gelijk^e we zagen, deze, dat de vergunning voor het geven van godsdienstonderwijs door het Bestuur, vervangen is door een kennisgeving aan het Bestuur. Van belang acht ik verder nog dit dat de bepalingen ten aanzien van het door hen, die godsdienstonderwijs geven, bij te houden register, zijn verlicht, terwijl voor bepaalde categorieën van hen het hoofd van gewestelijk bestuur onthef-fing kan verleenen. Het periodiek^e indienen van de registers, dat in de prak-tijk^e meermalen in een noodelooze verzwaring van de den godsdienstonderwij-zers opgelegde plichten ontaardde, is hiermede ver~~vallen~~ Een voortdurend ter inzage liggen van de registers voor de voor de contrôle aangewezen per-sonen, schijnt geheel voldoende om het vereischte toezicht mogelijk te ma-ken. Bovendien zouden in de Buitengewesten, waar hier en daar, naarmate de wenschelijkheid daartoe zich doet gevoelen, deze ordonnantie ook van toe-passing verklaard zal kunnen worden, de groote afstanden tusschen woon-plaats van goeroe en ambtenaar met het toezicht belast, een persoonlijk in-dienen van het register ondoenlijk maken.

Werd hier boven met enkele woorden gewezen op de voornaamste verschil-len tusschen de huidige en de vroegere ordonnantie; het schijnt wel goed ook te wijzen op een belang^erijke overeenkomst: zoowel de Goeroeordonn^{ant}ie van 1905 als haar jongere zuster van 1925 geven den waarborg dat aan lie-den

den, die van hun ambt als godsdienstonderwijzer misbruik maken, het geven van onderwijs in het belang der openbare orde kan worden ontzegd.

Wie onder den indruk mocht komen van de in den Volksraad gemaakte opmerkingen betreffende de over tarèkat-goeroe's of over modernistische godsdienstonderwijzers te verzamelen gegevens, zal meenen dat de beroering en de vaak tragische nasleep daarvan, veroorzaakt door Mahdi- of Ratoe-Adil bewegingen tot het verleden zullen gaan behooren, wanneer de registers maar goed worden bijgehouden. Zij zullen teleurgesteld uitkomen! Mij is geen voorbeeld bekend onder de meerdere gevallen van dergelijke plotseling opblaaierende uitingen van verzet tegen de bestaande orde van zaken, waarbij een goeroe, die onder het bereik der goeroeordonnantie zou vallen, als leider optrad. Dergelijke lieden vraagden geen vergunning om als goeroe te mogen optreden, zij zullen ook nu geen kennisgeven van hun voornemen onderwijs te gaan geven. Zij voelen zich in hunne ver dwaasdheid geroepen en zullen dat blijven doen onder de werking van welke ordonnantie ook. Als ander uiterste zij hier vermeld dat het onderwijs van een beroemd goeroe in Kalinjamat (Pekalongan of Tegal), dat eindigde met 's mans verbanning naar Ambon, nu een 60 jaar geleden, en dat tot in dezen tijd doorwerkt door zijne in tembang bewerkte en nu nog veel gelezen commentaren op bekende Arabische wetsteksten, tot nu toe nooit aanleiding gaf tot eenige ernstige beroering, ondanks den inderdaad zeer opstandigen aard zijner schrifturen.

De voorschriften betreffende het toezicht geven echter een uitnemend middel om de ontwikkeling van het godsdienstonderwijs te leeren kennen en een ongewenschte richting er van tijdig te onderkennen en in zijnen invloed te volgen.

Waar in meerdere gewesten buiten Java en Madoera de hiervóór aange-roerde tegenstelling tusschen oude en nieuwe richting bij het godsdienstonderwijs aan den dag treedt en hier en daar tot minder gewenschte botsingen tusschen de volgelingen van goeroe's van verschillende richting aanleiding geeft, wegens diepgaand verschil van meening van leerstelligen aard, ligt in de verzameling der voor de toepassing dezer ordonnantie vereischte gegevens een krachtig hulpmiddel om de mogelijkheid van dergelijken strijd te leeren voorzien en daardoor wellicht te voorkomen. Het zal echter geheel een plaatselijke omstandigheden afhangen of de voordeelen van de invoering der ordonnantie tegen de nadeelen daarvan opwegen. Beteekent zij voor Java een niet onbelangrijke verlichting der voorschriften, waarvan de godsdienstonderwijzers zijn onderworpen, voor de gewesten daar buiten beteekent zij een beperking hunner vrijheid, die zonder zorgvuldi-

ge voorbereiding en bespreking licht tot misverstand aanleiding zou kunnen geven. Moeilijkheden bij de invoering van de bepalingen op het toezicht op het bijzonder onderwijs ter Sumatra's Oostkust van de zijde van enkele goeroe's in het Langkatsche ondervonden, wijzen in die richting.

3). Is nu door de tegenwoordige ordonnantie de invloed van de hoogste Inlandsch⁴bestuursambtenaren, de regenten, op den gang van het godsdienstonderwijs verminderd? De invloed niet, wel zijn de middelen, waardoor zij dien kunnen verkrijgen, veranderd.

Het is hiermede in zekeren zin als met de uitoefening van gezag. De dagen van ^{de} glorie van het gezag van den pet van Gessler, zijn voorbij en zullen niet meer wederkeeren. Niets zou minder juist zijn dan te beweren dat dit de ondergang van het gezag beteekent.

Integendeel, zij, die de vertegenwoordigers er van zijn, weten dat het gezag zich, in normale omstandigheden, overal kan doen gelden waar het steunt op kennis en waarachtige belangstelling. Zoo is het ook met het gezag van den Regent in godsdienstige aangelegenheden. Waar dat in den huidigen tijd zou moeten steunen op een titel, op het noemen van zijnen naam als heer der geloovigen of als Chalipatoellah bij het Vrijdagsch-gebed, daar wordt dat gezag een aanfluiting, daar wekt alle bemoeienis van den kant van den hoogsten vertegenwoordiger van het Inlandsch bestuur wrevel en ontstemming, daar is verwijdering en vervreemding er het gevolg van. Het valt ten zeerste te betreuren dat hooggeplaatste Inlandsche ambtenaren, menschen van kennis en ervaring, in ^{het stadium van} de Mohammedaansche samenleving, ter verkrijging van wijziging van de Goeroe-ordonnantie niets meer vermochten te zien dan een streven om de macht van den Regent te ondermijnen en hun naar voren brengen van andere argumenten en redenen voor hunne actie slechts beschouwden als een list, om den eigenlijken opzet, onderminning van het gezag, verborgen te houden! Onrust en verzet onder de bevolking kunnen slechts het gevolg zijn van bestuursdaden, die van dergelijke gedachten uitgaan. Recente gebeurtenissen in West-Java, geven een hier voor de betrokkenen maar te pijnlijk bewijs van. Voor hen, die de teekenen der tijden verstaan, is een andere weg aangewezen. Waar een Regent ware belangstelling heeft voor het godsdienstige leven in zijn ressort en hij die ook laat uitgaan naar wat de moderne richting in zake onderwijs in en verkondiging van den Islam wil, daar zal hij getroffen worden door de zelfwerkzaamheid, die zich hier allerwegen openbaart. Waar belangstelling aan den dag treedt, verdwijnt het wantrouwen en als van zelf

zal men zich in moeilijke aangelegenheden om raad wenden tot den geloofsgenoot van hoogen rang, van wien men weet dat hij het streven der jongeren een goed hart toedraagt. In plaats van het oppertoezicht en de leiding in zake den godsdienst, vastgelgd in wetsbepalingen, die niet meer op den bodem der werkelijkheid rusten, treden invloed en gezag, die op natuurlijke wijze, gedragen door een gemeenschappelijk belang groeien en sterker worden dan een titel zonder meer ze ooit zou kunnen maken.

De magisch-mystieke praktijken van den goeroe ngêlmoe kunnen den modern denkenden Mohammedaan niet meer bevredigen, hij ergert er zich aan en spot er mede. Nog minder verwachtte men dat hij door de magie van uiterlijken praal, zonder innerlijken zin gevangen wordt gehouden.

Alles wat door den modernen geest is aangeraakt ten aanzien van het onderwerp dat ik hier besprak, is nuchterder geworden, maar de kracht, waarmede men zich aan de zaak, waarvoor men werkt, geeft, is er niet minder om. Worden die werkende krachten met belangstelling en zonder wantrouwen door het Inlandsch bestuur geleid, dan zullen zij zich op den duur niet dan ten goede ontwikkelen.

Van dien kant bezien, ligt er in de Goeroeordonnantie allerminst reden tot bezorgdheid.-

a/b S.S. "Bontekoe", Juli 1925.-

G.